

Bilgi Yönetimi Dergisi

Cilt: 7 Sayı: 2 Yıl: 2024

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/by>

Hakemli Makaleler

Araştırma Makalesi

Makale Bilgisi

Gönderildiği tarih: 31.08.2024
Kabul tarihi: 14.11.2024
Yayınlanma tarihi: 31.12.2024

Article Info

Date submitted: 31.08.2024
Date accepted: 14.11.2024
Date published: 31.12.2024

Anahtar Sözcükler

*Fatcat, Dijital Koruma
Politikası, Açık Erişim
Dergiler*

Keywords

*Fatcat, Digital Preservation
Policies, Open-Access
Journals*

DOI numarası

10.33721/by.1541321

ORCID

0000-0001-9064-611X

Türkiye'de Açık Dergi Sistemlerinde Yayımlanan Kütüphane ve Bilgi Bilim Dergilerinin Dijital Koruma Durumu: Fatcat Tabanlı Bir Analiz*

*Digital Preservation Status of Library and Information
Science Journals Published in Open Journal Systems in
Turkey: A Fatcat-Based Analysis*

Kemal YAYLA

İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi, kemal.yayla@ikcu.edu.tr

Öz

Bu çalışma, Türkiye'deki Kütüphane ve Bilgi Bilim alanında Açık Dergi Sistemleri (OJS) kullanılarak yayımlanan açık erişimli dergilerin dijital koruma durumlarını ve akademik içeriklerin sürümlenmiş ve kamuya açık olarak düzenlenebilir kataloğu olan Fatcat'teki görünürlüklerini incelemektedir. Araştırmada, Türk Kütüphaneciliği (TK) ve Bilgi Dünyası (BD) dergileri karma yöntemle analiz edilmiştir. OJS sistemlerindeki içerik, Fatcat'teki verilerle nicel olarak karşılaştırılmış, dergilerin dijital koruma politikaları doküman analizi ile incelenmiştir. Bulgular, TK dergisinin dijital içeriğinin %67,44'üne, BD dergisinin ise %26'sına Internet Archive üzerinden erişilebildiğini göstermektedir. Ayrıca, TK dergisinin Fatcat'teki görünürlük oranı %55,58, BD dergisinin ise %33,33 olarak belirlenmiştir. Her iki derginin de belirlenmiş bir dijital koruma stratejisi olduğu, ancak erişilebilirlik ve sürdürülebilirlik açısından iyileştirme gerektiren alanlar bulunduğu tespit edilmiştir. Çalışma, Türkiye'deki akademik dergilerin ulusal platformlarda depolanmasının dijital koruma politikalarına olumlu katkı sağladığını, ancak uluslararası koruma sistemlerine entegrasyonun yetersiz kaldığını ortaya koymaktadır. TK ve BD dergilerinin uluslararası dijital koruma sistemlerine dâhil edilmesi ve veri aktarım süreçlerinin geliştirilmesi önerilmektedir. Gelecekteki araştırmaların, diğer akademik alanlardaki dergilerin dijital koruma stratejilerini inceleyerek Türkiye'deki durumu daha kapsamlı bir şekilde değerlendirmesi önerilmektedir.

Abstract

This study examines the digital preservation status and visibility in Fatcat - a versioned and publicly editable catalog of academic content - of open-access journals published using Open Journal Systems (OJS) in Turkey's Library and Information Science field. A mixed-methods approach was employed to analyze two prominent journals: Türk Kütüphaneciliği (TK) and Bilgi Dünyası (BD). Content hosted on OJS platforms was quantitatively compared with data in Fatcat, while the journals' digital preservation policies were scrutinized through document analysis. Findings reveal that 67.44% of TK's digital content and 26% of BD's content are accessible via the Internet Archive. Additionally, the visibility rates of TK and BD in Fatcat were determined to be 55.58% and 33.33%, respectively. While both journals have established digital preservation strategies, areas requiring improvement were identified, particularly regarding accessibility and long-term sustainability. The study indicates that archiving academic journals on national platforms in Turkey positively contributes to digital preservation efforts; however, integration with international preservation systems remains insufficient. It is recommended that TK and BD be incorporated into international digital preservation systems and that data transfer processes be enhanced. Future research should aim to assess the situation in Turkey more comprehensively by examining the digital preservation strategies of journals across various academic disciplines.

*Bu makalenin araştırma ve yayın süreci "Araştırma ve Yayın Etiğine" uygun şekilde yürütülmüştür.

1. Giriş

Akademik yayıncılık sektörü, kıyasıya rekabet ve fiyat indirimlerinin yaygın olduğu serbest piyasa sektörlerinden farklı dinamiklere sahiptir. Çoğu ticari malın aksine, akademik dergi ve kitaplar benzersizdir ve daha ucuz alternatiflerle ikame edilemez (Potts vd., 2017). Akademik dergi yayıncılığı pazarı, küçük bir grup büyük yayıncının hakimiyetinde oligopolistik bir yapı sergilemektedir. Bu yapı içerisinde, dergilerin birbirinin yerine ikame edilememesi ve belirli alanlardaki temel dergilere erişim ihtiyacı nedeniyle talep esnekliği düşüktür (DoBell, 2008; Lawson vd., 2016). Kütüphaneler için durum giderek zorlaşmaktadır; artan maliyetler karşısında bütçeler enflasyonu bile karşılayamazken, yayıncılarla olan ilişkilerde pazarlık güçleri sınırlı kalmaktadır (Enoch ve Harker, 2015). Bununla birlikte, son yıllarda bazı ülkelerde kütüphaneler konsorsiyumlar oluşturarak toplu lisans anlaşmaları yapmakta ve pazarlık güçlerini artırmaya çalışmaktadır. Örneğin İngiltere'de Jisc Collections gibi ulusal müzakere kurumları aracılığıyla, kurumların süreli yayın harcamalarının %56'sı toplu anlaşmalar üzerinden gerçekleştirilmektedir (Lawson vd., 2016). Ancak bu tür girişimlere rağmen, yayıncıların temel dergilere erişim konusundaki tekel gücü nedeniyle kütüphanelerin pazarlık gücü hâlâ sınırlı kalmaya devam etmektedir (DoBell, 2008; McGuigan, 2004). Kütüphane bütçelerinin yeterli olduğu durumlarda yayıncılar, üniversitelerin en güncel araştırmalara erişim talebini kullanarak yeni dergiler çıkarma, mevcut dergileri genişletme veya fiyatları artırma konusunda kendilerini daha serbest hissetmektedirler. Araştırma fonları kazanma konusunda başarılı üniversitelerde çalışan akademisyenler diğerlerine göre çok daha iyi erişime sahipken, düşük fonlara sahip büyük bir kitle nispeten daha az sayıda kaynağa erişebilmektedir (McGuigan ve Russell, 2008). Türkiye'de 2017 yılından itibaren uygulanan araştırma üniversitesi politikası ile belirli sayıda üniversiteye ek kaynak ve personel istihdamı konusunda öncelik verilmeye başlanmasıyla benzer bir eğilim gözlemlenmektedir (Belenkuyu ve Karadağ, 2024). Bu durum, Türkiye'deki üniversiteler arasında da bir kaynak ve erişim farklılaşmasına yol açarak uluslararası trendlerle tam olarak örtüşmesine de benzer sonuçlar doğurma potansiyeline sahiptir.

Erişim eşitsizliği sorunu dünya genelinde birçok ülkede kendini göstermektedir. Yıllar içinde dergi aboneliklerinin artan maliyeti, kütüphanelerin kurumlarının araştırma ve eğitim misyonlarını desteklemek için ihtiyaç duydukları tüm akademik literatürü satın alamamasına neden olan bir "süreli yayın krizi"ne yol açmıştır (Olivarez vd., 2018). Bununla birlikte, internetin dünya nüfusunun büyük bir kısmı için erişilebilir hâle gelmesi, çevrimiçi dergilerin yaygınlaşmasını sağlamış ve dolayısıyla bilimsel içeriğe erişimi nispeten artırmıştır (Oppenheim vd., 2000). Bu teknolojik dönüşüm, klasik akademik yayıncılık sisteminin geleneksel yöntemlerini bilgiye erişimde bir kısıtlama olarak gören yeni toplumsal hareketlerin odak noktası haline gelmiştir. Bilimsel literatüre erişimdeki engelleri aşma girişimi olarak ortaya çıkan Açık Erişim (AE) hareketi, geleneksel kâr amacı güden yayın modeline bir tepki olarak güç kazanmıştır (Laakso vd., 2011). Akademik dergi yayıncılık sektöründe meydana gelen en önemli dönüşümlerden biri, toplum merkezli ve tabandan gelen bir hareket olarak AE modelinin benimsenmesidir (Willinsky, 2005). Bu model, bilimsel içeriklerin doğrudan dergiler ve dolaylı olarak yazarlar aracılığıyla sunulmasını sağlayarak, geometrik olarak artan akademik yayın miktarının daha geniş kitlelere ulaşmasına olanak tanımaktadır (Fyfe vd., 2017).

Geleneksel basılı dergi aboneliklerinden çevrimiçi yayıncılığa geçiş, dergi yayıncılık maliyetlerinin yapısında köklü değişikliklere neden olmuştur (Moulaison ve Million, 2015). Çevrimiçi yayıncılıkta başlıca maliyetler, metin düzenleme, web barındırma ve akran değerlendirmesi için işleyen bir mekanizmanın sürdürülmesi gibi unsurlardan oluşmaktadır. Bununla birlikte, yayın modelinden bağımsız olarak, akademik dergilerin işlevlerini sürdürebilmek için farklı kaynaklara ihtiyaçları vardır. Bu kaynaklar, parasal destek (Björk vd., 2016), gönüllü iş gücü (Fyfe vd., 2017) ve paylaşılan altyapılar (Morrison, 2016) gibi çeşitli biçimlerde sağlanabilmektedir.

Dijital bilgi varlıklarının yaygınlaşmasına rağmen bilginin bağlı olduğu teknolojilerin hızla eskimesi bunların uzun vadeli korunmasını zorlaştırmaktadır. Kayıt yöntemlerindeki, depolama formatlarındaki ve teknolojilerdeki hızlı değişimler, dijital çağda bilginin ömrünü "kısa, acımasız ve kötü" hâle getirme tehdidini taşımaktadır (Day, 2008, s. 43). Bu durum, gelecekte dijital kaynakları kullanacak kişilerin, korunan nesnelerin doğruluğuna ve bu bilgiyi korumakla sorumlu olan kuruluşlara güven duyma ihtiyacını artırmaktadır (Regan, 2016). Dijital ortamda yer alan akademik çalışmaların bilgi

bütünlüğünü koruma ve erişilebilirliğini sağlama konusundaki birincil sorumluluk, bu çalışmaların yayınlandığı web sitelerinin sahiplerine, içerik küratörlerine veya sistem yöneticilerine aittir. Bu bağlamda, büyük ticari akademik yayıncılar, dijital içeriğin korunması ve iletişimi süreçlerinde daha önemli bir rol üstlenmiş ve müdahale kapsamalarını genişletmişlerdir. Bu yayıncılar, çevrimiçi platformlar aracılığıyla koruma ve dağıtım üzerindeki artan kontrolleriyle desteklenerek, bilimsel içerik için uzmanlaşmış dijital koruma çözümlerini geliştirmeye başlamışlardır (Kenney vd., 2006).

Ticari yayıncılar, abonelik ücretleri veya ücretli erişim yoluyla yenilikçi dijital koruma hizmetlerinden yararlanırken, AE dergileri bu hizmetlerden aynı ölçüde faydalanamamaktadır (Morrison, 2016). Bu durum, AE dergilerinin uzun vadeli sürdürülebilirliği ve içeriklerinin korunması konusunda önemli bir zorluk oluşturmaktadır. Özellikle makale işlem ücreti (Article Processing Charges - APC) uygulamayan, dolayısıyla daha kırılabilir ekonomik modellere sahip olan AE dergilerinin dijital koruma politikaları, bu dergilerin görünürlük ve erişilebilirliklerini ciddi ölçüde etkilemektedir (Becerril vd., 2021; Laakso vd., 2021). Bu dergiler, sınırlı kaynaklarla uzun vadeli dijital koruma ve geniş çaplı erişilebilirlik sağlama zorluğuyla karşı karşıyadırlar. Söz konusu zorluklar, özellikle gelişmekte olan ülkelerde daha belirgin hâle gelmektedir (Ndungu, 2020).

Türkiye'deki Kütüphanecilik ve Bilgi Bilim (KB) alanındaki açık erişim dergiler bu bağlamda incelenmeye değer örnekler sunmaktadır. Bu dergiler genellikle kurumsal destekle yayınlanmakta ve makale işlem ücreti (APC) talep etmemektedir. Açık Dergi Sistemi'ni (Open Journal System- OJS) kullanan bu dergilerin dijital koruma durumlarının araştırılması ulusal ve uluslararası açık erişim yayıncılık tartışmalarına önemli katkı sağlayabilir. Bu doğrultuda, araştırmanın amacı, Türkiye'deki KB alanında OJS kullanan açık erişim dergilerinin dijital koruma durumlarını, Fatcat sistemi üzerinden incelemek ve bu dergilerin küresel açık erişim kataloğundaki temsil edilme düzeylerini değerlendirmektir. Çalışma, Fatcat sisteminde yer alan yayın katalogları ile OJS arasındaki farklılıkları analiz ederek incelenen dergilerin dijital materyallerinin koruma statülerini, görünürlüğünü ve erişilebilirliğini belirlemeyi hedeflemektedir.

2. Literatür İncelemesi

Elektronik dergiler (e-dergiler), kütüphanelerin dijital koleksiyonları içinde en büyük ve en hızlı büyüyen bileşenlerden birini oluşturmaktadır (Oppenheim vd., 2000; McGuigan, 2004). Ancak bu dinamik büyüme, dergilerin korunması ve erişilebilirliğinin sürekliliği açısından yeni zorlukları da beraberinde getirmektedir (Halliday ve Oppenheim, 2001; Baudoin, 2003). Bu bağlamda, kütüphanelerin abonelik süresi sona erdikten sonra bile elektronik dergilere erişimini sürdürmesi anlamına gelen "sürekli erişim" kavramı öne çıkmaktadır. Özellikle yüz binlerce elektronik kaynağa erişim sağlayan birçok araştırma kütüphanesi, dijital koleksiyonların korunması ve araştırmacıların geçmiş içeriğe erişimi konusuna giderek daha fazla önem vermektedir (Zhang ve Eschenfelder, 2014). Geleneksel basılı dergilerin fiziksel olarak depolanması, erişim açısından uzun vadeli bir çözüm sunarken, elektronik dergilere erişim genellikle yayıncılar veya onların temsilcileri tarafından kontrol edilen tek bir dijital platform aracılığıyla sağlanmaktadır (Carr, 2011). Bu durum, sürekli erişimle ilgili çeşitli zorlukları gündeme getirmektedir. Örneğin, lisans anlaşmalarında sürekli erişim haklarının açıkça tanımlanmaması (Beh ve Smith, 2012), içeriklerin nerede ve nasıl saklanacağına dair belirsizlikler (Waller ve Bird, 2006), yayıncıların sürekli erişim için ek ücret talep etmesi (McGuigan, 2004) ve yayıncı değişiklikleri durumunda sürekli erişimin nasıl sürdürüleceğine ilişkin sorunlar (Stemper ve Barribeau, 2006) bu zorluklar arasında sayılabilir.

Akademik iletişimin önemli bir bileşeni haline gelen e-dergiler, basılı dergilerden farklı olarak sürekli güncellenen ve değişen bir yapıya sahiptir. Bu dinamik doğa, e-dergilerin arşivlenmesi ve korunması süreçlerinde önemli farklılıklar yaratmaktadır. Basılı dergilerin uzun vadeli korunmasına yönelik geleneksel yöntemler -örneğin ciltleme, onarım, sağlam kullanım ve raf düzenlemeleri ile çevresel kontrol- e-dergiler için uygulanabilir değildir. Bunun yerine, elektronik içeriklerin korunması daha karmaşık ve bilinçli bir koordinasyon gerektirmektedir (Flecker, 2001).

Bilimsel yayınların dijital versiyonların uzun vadeli korunması ve erişimi konusundaki belirsizlikler, elektronik dergilerin sürdürülebilirliğini güvence altına almak amacıyla çeşitli girişimlerin oluşmasına neden olmuştur. Bu girişimler, farklı motivasyonlarla şekillense de e-dergilerin korunması ve uzun

vadeli erişimi açısından hayati bir rol üstlenmektedir. Smith (2008), bu girişimleri üç ana kategori altında sınıflandırmaktadır: 1) İçeriği öncelikli olarak erişim sağlama amacıyla toplayan, ancak aynı zamanda arşivleme sorumluluğunu da üstlenen konsorsiyumlar; 2) Koruma sorunlarını çözmeye yönelik olarak kurulan üye/abone girişimleri ve 3) Ulusal hükümetler düzeyinde desteklenen çabalar. Özellikle koruma sorunlarına odaklanan üye/abone girişimleri, e-dergilerin uzun vadeli korunmasını sağlamak amacıyla geliştirilmiş yazılım ve sistemler kullanmaktadır. Bu girişimler arasında yer alan Portico (Fenton, 2008), LOCKSS (Lots Of Copies Keep Stuff Safe / Çok Sayıda Kopya Malzemeyi Güvende Tutar) (Reich ve Rosenthal, 2001) ve CLOCKSS (Controlled Lots of Copies Keep Stuff Safe / Kontrollü Çok Sayıda Kopya Malzemeyi Güvende Tutar) (Reich, 2008) gibi sistemler hem abonelik modeli yayıncılık hem de açık erişim e-dergilerin koruma stratejilerinde önemli bir yer tutmaktadır (Shah ve Gul, 2019).

Elektronik dergilerin korunmasına yönelik çeşitli sistemler, farklı teknolojik altyapılar ve yaklaşımlar kullanılarak geliştirilmiştir. LOCKSS, CLOCKSS ve Portico gibi sistemler, geniş çaplı kullanım alanlarına sahip olup büyük yayıncılar tarafından tercih edilen genel amaçlı koruma platformları olarak öne çıkmaktadır (Mering, 2015). Buna karşılık, PKP PN (Public Knowledge Project Preservation Network / Kamu Bilgi Projesi Koruma Ağı), OJS kullanan dergiler için özel olarak geliştirilen ve ücretsiz bir dijital koruma hizmeti sunan bir sistemdir (Sprout ve Jordan, 2018). Ayrıca, CHORUS (Clearinghouse for the Open Research of the United States / Amerika Birleşik Devletleri Açık Araştırma Merkezi) (Dylla, 2014; Ratner vd., 2014) ve JASPER (JournAIS are Preserved forevER / Dergiler Sonsuza Kadar Saklanır) gibi sistemler de dijital koruma ekosistemine önemli katkılarda bulunmaktadır. Bu sistemlerin yanında, Keepers Registry ise hangi e-dergilerin hangi koruma hizmetleri tarafından arşivlendiğini takip eden bir kayıt sistemi olarak işlev görmektedir (Burnhill, 2013; Tavernier vd., 2021). Bu çeşitlilik, dijital koruma alanında farklı ihtiyaçlara yönelik çözümler sunma kapasitesini artırmaktadır.

Her bir sistemin farklı işleyiş modeli ve stratejileri, dijital koruma sürecinde çeşitlilik sağlar. Bu koruma sistemleri, zaman içinde birbirlerinin eksikliklerini gidermek veya farklı ihtiyaçlara cevap vermek üzere geliştirilmiştir. Her bir sistemin ortaya çıkışı, dijital koruma alanındaki anlayışın nasıl ilerlediğini göstermektedir. Bu sistemlerin kronolojik gelişimini ve işleyiş farklılıklarını incelemek, e-dergi koruma stratejilerinin zaman içindeki değişimini anlamak açısından önemlidir. İlk geliştirilen sistem olan LOCKSS, dağıtık bir koruma modeli kullanarak, içeriği birden fazla kurumda saklayıp güvenliğini artırmayı hedeflemektedir (Maniatis vd., 2005; Roussopoulos ve Bungale, 2010; Seadle, 2006). Sistemin çalışma prensibi, kütüphanelerin abone oldukları dergiler için kalıcı web önbellekleri çalıştırmasına dayanır. Bu önbellekler, içeriği yayınlandıkça toplar ve asla temizlenmez (Rosenthal vd., 2015). Ayrıca, önbellekler, hasar görmüş veya kayıp sayfaları tespit etmek ve onarmak için eşler arası bir ağda iş birliği yapar. CLOCKSS, LOCKSS teknolojisine dayanarak, yayıncılar ve kütüphaneler arasında iş birliği ile içeriği bir yedek arşivde (dark archives) (Madran, 2021) koruma altına almaktadır. CLOCKSS küresel olarak dağıtılmış ev sahibi kütüphaneler ağında tüm akademik materyal formatlarını saklar ve korur. Korunan içerik belirli tetikleyici olaylar (örneğin, bir yayıncının kapanması) gerçekleştiğinde içeriği herkese açık hâle getirerek bir tür 'koşullu açık erişim' sağlar ve bunun için sürekli abonelik ücreti ödemesi zorunlu değildir (Kiefer, 2015; Mering, 2015). Portico ise merkezi bir koruma deposu olarak faaliyet gösterir ve içeriği doğrudan yayıncılardan alarak uzun vadeli koruma sağlar. LOCKSS ve CLOCKSS sistemlerinden farklı olarak, web'den içeriği olduğu gibi almak yerine standart bir arşiv formatına dönüştürüp saklar (Fenton, 2008; Kirchhoff, 2008, 2009; Wittenberg vd., 2018).

Son yıllarda AE dergi platformlarıyla uyumlu koruma stratejilerine yönelik önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Özellikle, LOCKSS, OJS platformunun en yeni sürümüyle bütünsel çalışan bir eklenti geliştirmiştir ve PKP bu özel LOCKSS ağını resmileştirerek AE içeriklerinin korunmasını daha da daha geniş bir alana yaymıştır. Ayrıca Portico, OJS kullanıcılarının en doğru dosyaları arşivlemesine yardımcı olmak amacıyla faydalı bir dışa aktarma eklentisi sunmaktadır. Bu eklenti Portico'nun en güncel ve doğru içerikleri almasını sağlayarak OJS kullanan dergilerin uzun vadeli korunmasını güvence altına almaktadır (Regan, 2016). Bu yeni eklentiler, mevcut koruma sistemlerinin AE modelleriyle daha bütünlüğe hâle geldiğini ve dijital koruma stratejilerinin bu yönde genişlediğini göstermektedir.

Açık erişim gereksinimlerini karşılamaya yönelik diğer sistemler de bu stratejilerin önemli bir parçası olarak öne çıkmaktadır. Örneğin CHORUS özellikle ABD'deki fon sağlayıcıların açık erişim politikalarına yanıt vermek amacıyla tasarlanmış bir sistemdir. JASPER ise Elmas AE modeline uygun olarak Directory of Open Access Journals'a (DOAJ) yüklenen içerikleri toplayıp ve uzun vadeli koruma sağlama amacıyla çeşitli arşivleme seçenekleri sunmaktadır. JASPER, PKP PN aracılığıyla OJS kullanan dergiler için dijital koruma, CLOCKSS tarafından yapılandırılmış içerik ve üst veri arşivlemesi ve Internet Archive tarafından web kazıma yöntemiyle arşivleme gibi alternatiflerle kapsamlı bir dijital koruma stratejisi geliştirmiştir (Bequet, 2022a; Bequet, 2022b). Bu sistemler AE modellerinin korunmasında çok yönlü ve esnek çözümler sunarak dijital içeriğin sürdürülebilirliğini desteklemektedir.

Elektronik dergilerin korunmasına yönelik çeşitli sistemlerin gelişimi ve uygulanması, küresel düzeyde geniş bir ilgi odağı olmuştur. Dijital içeriğin sürdürülebilirliği konusunda geliştirilen çözümler farklı stratejiler sunmaktadır. Bu sistemlerin işleyişi ve etkileri üzerine yapılan incelemeler, elektronik dergilerin korunma stratejilerinin dünya genelinde nasıl şekillendiğini ortaya koymaktadır. Ancak, bu koruma stratejilerinin yalnızca küresel düzeyde değil, aynı zamanda ülke ve bölgesel düzeyde de farklılık gösterdiği bilinmektedir. Ülkelerin kendi iç dinamikleri ve bölgesel iş birlikleri, elektronik dergilerin korunması konusunda farklı yaklaşımlar sergilemektedir. Bu nedenle, e-dergilerin korunma durumunu inceleyen çalışmaların hem ülke hem bölge hem de küresel düzeyde gerçekleştirildiği görülmektedir. Örneğin, ülke bazında yapılan çalışmalardan biri olan Choi ve Park (2007)'in çalışması Güney Kore'deki Korean Electronic Site License Initiative [KESLI] / Kore Elektronik Site Lisans Girişimi girişimini detaylı bir şekilde incelemiştir. Çalışma kapsamında KESLI'nin kuruluşundan itibaren geçirdiği aşamaları tarihsel bir perspektiften ele almış ve katılımcı kurumlar ile arşivlenen dergilere ilişkin sayısal verileri analiz etmişlerdir. Bulgularında, 2005 yılı itibariyle KESLI'nin 324 katılımcı kuruma ve 7.766 arşivlenmiş dergiye sahip olduğunu, bu sayının 2000 yılından itibaren önemli bir artış gösterdiğini belirtmişlerdir. Ayrıca, KESLI'nin Güney Kore'deki elektronik dergi erişimini ve korunmasını önemli ölçüde iyileştirdiği sonucuna varmışlardır. Benzer şekilde, Niu ve Li (2017) Çin'deki CNPeReading platformunu inceleyerek platformun altyapısı, içerik toplama ve saklama yöntemleri üzerine yoğunlaşmıştır. Veri toplama yöntemi olarak platform yöneticileriyle görüşmeler yapmış ve platformun teknik belgelerini incelemiştir. Bulgularında, CNPeReading'in 700.000'den fazla e-kitap ve e-dergi içerdiğini, 400'den fazla yayıncıyla iş birliği yaptığını ve içeriğin yerel olarak depolandığını ortaya koymuşlardır.

Bu çalışmaların yanı sıra, bölgesel düzeyde gerçekleştirilen araştırmalar da e-dergilerin korunma stratejilerine ilişkin önemli veriler sunmaktadır. Kim ve Choi (2019), Asya ülkelerindeki 1.972 DOAJ dergisini incelemiş ve analizlerini dijital standartlar ve lisanslama türlerine odaklamıştır. Bulgularına göre, Asya dergilerinin %80'i sadece Portable Document File (PDF / Taşınabilir Belge Dosyası) formatını kullanırken, %43'ü Digital Object Identifier (DOI / Dijital Nesne Tanımlayıcı) sistemine sahiptir ve sadece %14'ü bir dijital koruma politikası uygulamaktadır. Ayrıca, Hindistan'ın dijital koruma konusunda diğer Asya ülkelerine kıyasla daha ileri bir durumda olduğu vurgulanmıştır. Öte yandan, Marjanović ve Stančić (2023), Orta Avrupa'daki dokuz ülkeden (Almanya, İsviçre, Polonya, Avusturya, Hırvatistan, Çekya, Macaristan, Slovakya ve Slovenya) DOAJ'da indekslenen 1.589 dergiyi analiz ederek, bu dergilerin %69'unun bir koruma politikasına sahip olduğunu tespit etmişlerdir. Araştırmada, Portico ve ulusal kütüphanelerin en yaygın kullanılan dijital koruma çözümü olduğu, ayrıca depolanan dergilerin %19'unun birden fazla dijital koruma sisteminde saklandığı belirlenmiştir.

Küresel ölçekte yapılan çalışmalar ise e-dergilerin korunma durumunu daha geniş bir perspektiften ele almaktadır. Bu bağlamda, Eve (2024) yedi milyondan fazla makaleyi kapsayan araştırmasında incelenen eserlerin yalnızca %58,38'inin en az bir dijital koruma sisteminde yer aldığını, buna karşılık %27,64'ünün hiçbir şekilde korunmadığını ortaya koymuştur. Ayrıca dergilerin ekonomik güçlerinin korunma statülerini de etkilediği belirlenmiştir. Seadle (2011) ise farklı dijital koruma sistemleri arasındaki örtüşme ve yayıncıların bu sistemleri kullanma eğilimlerini incelemiştir. Çalışmada LOCKSS, CLOCKSS ve Portico sistemlerinden elde ettiği verileri analiz edilerek, büyük yayıncıların çoğunlukla birden fazla koruma sistemini tercih ettiğini ortaya koymuştur. Örneğin, Portico'da yer alan dergilerin %62'sinin aynı zamanda LOCKSS veya CLOCKSS sistemlerinde de yer aldığı tespit edilmiştir. Ayrıca, LOCKSS'in küçük yayıncılar tarafından daha fazla tercih edildiği, Portico'nun ise

hem büyük hem de küçük yayıncılara açık bir sistem sunduğu belirlenmiştir. Bu bulgular, yayıncıların risk dağıtma stratejileri izlediğini ve farklı koruma sistemlerinin farklı ihtiyaçlara yanıt verdiğini göstermektedir. Bir diğer çalışmada ise Lightfoot (2016), DOAJ'daki 9.073 derginin web sitelerinin erişilebilirliğini incelemiş ve otomatik Hyper-text Transfer Protocol (HTTP / Hiper-metin Transfer Protokolü) istekleri ile dergi bağlantılarının (Uniform Resource Locator [URL] / Tekbiçim Kaynak Konumlayıcı) geçerliliğini test etmiştir. Sonuçlara göre, dergilerin %69,51'i başarılı bir HTTP durum kodu döndürürken, geri kalanlar yönlendirme veya hata kodlarıyla karşılaşmıştır. İncelenen dergilerin sadece %2,11'inin tamamen erişilemez durumda olduğu belirlenmiştir. Laakso, Matthias ve Jahn (2021) ise "kaybolan" açık erişim dergilerini tespit etmek amacıyla çeşitli veri kaynaklarını ve Internet Archive'ın Wayback Machine'ini kullanarak, 2000-2019 yılları arasında 174 derginin kaybolduğunu ortaya koymuşlardır. Bu dergilerin çoğunlukla sosyal bilimler ve beşerî bilimler alanında olduğu ve Kuzey Amerika'da yoğunlaştığı belirtilmiştir. Bu durum dijital koruma sistemlerine entegre olmayan dergilerin zaman içerisinde erişilemez duruma gelebileceğini göstermektedir.

Yapılan literatür taraması sonucunda, elektronik dergilerin korunması ve sürekli erişilebilirliğinin sağlanması konusunda küresel ölçekte önemli ilerlemeler kaydedildiği tespit edilmiştir. Farklı koruma sistemlerinin gelişimi ve çeşitli ülke ve bölgelerdeki uygulamalar, dijital içeriğin sürdürülebilirliği konusundaki farkındalığın giderek arttığını göstermektedir. Ancak, Türkiye'deki KB alanında OJS sisteminde yer alan açık erişim dergilerinin dijital koruma durumlarına ilişkin yeteri kadar çalışmanın bulunmaması dikkat çekmektedir. Bu bağlamda, özellikle OJS kullanan dergilerin Fatcat sistemi üzerinden incelenmesi ve bu dergilerin küresel açık erişim kataloğundaki temsil düzeylerinin değerlendirilmesinin literatürde önemli bir boşluğu dolduracağı öngörülmektedir.

3. Araştırmanın Amacı, Kapsamı ve Yöntemi

Bu araştırmanın amacı, Türkiye'deki KB alanında OJS kullanan açık erişim dergilerinin dijital koruma durumlarını Fatcat sistemi üzerinden incelemek ve bu dergilerin küresel açık erişim kataloğundaki temsil düzeylerini değerlendirmektir. Araştırma, Fatcat sisteminde yer alan yayın katalogları ile OJS arasındaki farklılıkları analiz ederek, incelenen dergilerin dijital materyallerinin koruma statülerini, erişilebilirliğini ve görünürlüğünü belirlemeyi hedeflemektedir. Bu doğrultuda, çalışmanın kapsamını Türkiye'de OJS sistemini kullanan veya arşiv olarak kullanmaya devam eden Türk Kütüphaneciliği (TK) ve Bilgi Dünyası (BD) dergileri oluşturmaktadır. Bu iki derginin seçilmesinin ana nedeni hem yayın hem de dijital koruma süreçlerinde OJS sistemini aktif olarak kullanmalarındır. Bu seçim, araştırmanın OJS tabanlı dijital koruma uygulamalarına odaklanmasını sağlamaktadır.

Türkiye'deki diğer KB dergilerinin çoğunlukla DergiPark sisteminde yer aldığı bilinmektedir. DergiPark, başlangıçta OJS altyapısını kullanarak hizmet vermeye başlamıştır. Ancak, dergi ve kullanıcı sayısının hızla artması sonucunda, OJS'nin artan ihtiyaçları karşılamakta yetersiz kalması nedeniyle, 2017 yılında ULAKBİM Dergi Sistemleri (UDS) adında yeni ve yerli bir dergi yönetim sistemi geliştirilmiştir. UDS, kullanıcı ihtiyaçlarına uygun olarak sürekli güncellenmekte ve geliştirilmektedir (DergiPark, t.y.). DergiPark, DOI bilgisine sahip çalışmalar için LOCKSS sistemine dayalı bir koruma hizmeti sunmaktadır. DergiPark DOI kullanım yönergesinde ücretsiz DOI hizmetinin sadece iki hakem değerlendirmesinden geçmiş çalışmalarla sınırlı olduğu belirtilmiştir (DergiPark, t.y.). Yalnızca hakemli makalelerle sınırlı olan bu hizmet, dergi yönetiminin yazıları, duyurular ve diğer bilimsel iletişim türlerini kapsamamaktadır. Bu sınırlama, akademik dergilerde yer alan bilimsel iletişimin tüm yönlerini dijital koruma kapsamı dışında bırakmaktadır. Bu çalışma, özellikle OJS kullanan dergilerin dijital koruma durumlarını incelemeyi amaçlamaktadır. Bu seçimin temel nedeni, OJS'nin LOCKSS ve Portico gibi önemli dijital koruma sistemleriyle bütünleşik çalışan eklentiler sunması ve PKP'nin özel LOCKSS ağı aracılığıyla AE içeriklerinin korunmasını desteklemesidir. DergiPark'ın OJS'den farklılaşan yapısı ve sunduğu dijital koruma hizmetinin kısıtlı kapsamı nedeniyle, bu platformda yer alan dergiler analiz kapsamı dışında tutulmuştur. Dolayısıyla, çalışma yalnızca OJS kullanan iki dergiyi (Türk Kütüphaneciliği ve Bilgi Dünyası) incelemektedir. Bu odaklanma, çalışmanın sonuçlarının tüm KB alanı dergilerine genellenmesini sınırlasa da OJS kullanan dergiler için derinlemesine bir analiz sunma imkânı sağlamaktadır.

Araştırmanın veri toplama ve analiz süreci dört temel adımdan oluşmaktadır. Araştırmanın ilk aşamasında, Türk Kütüphaneciliği (TK) ve Bilgi Dünyası (BD) dergilerinin web sitelerinde ilk sayıları ile 2023 yılı sonuna kadar olan tüm sayılardaki yayınlar derlenmiştir. Bu süreçte Python tabanlı bir kod kullanılarak her sayıda yer alan yayınların üst verileri toplanmıştır. Bu adımı takiben, veri kaynağı olarak Fatcat kullanılmış ve her iki derginin Fatcat sistemindeki kayıtları derlenmiştir. Fatcat, Internet Archive tarafından geliştirilen ve dergi makaleleri, konferans bildirimleri, ön baskılar ve blog yazıları gibi çeşitli akademik içeriklerin sürümlenmiş ve kamuya açık olarak düzenlenebilir bir katalogudur. Bu platform, tam metin içerik sürümleri ve bu içeriklerin konumlarına dair kapsamlı bir envanter sunarak eserlerin korunmasını ve erişilebilirliğini artırmayı amaçlamaktadır. Fatcat'ın OJS kullanan dergiler için sunduğu avantajlar, bu platformun çalışmamız için seçilmesinde belirleyici olmuştur. Yayıncılar, DOI, PubMed, dblp, DOAJ ve diğer veri kaynaklarında bilgilerin otomatik olarak toplanması sayesinde, çalışmalarının üst verilerini kolaylıkla sisteme ekleyebilmektedir. ISSN ve DOI kaydı olan dergiler için bu süreç daha da hızlanmaktadır. Fatcat'ın web ara yüzü ve API'si aracılığıyla, eserlerin üst verileri otomatik olarak katalog veri tabanına aktarılabilir. Platform ayrıca, dergilerin içeriklerinin koruma durumlarını görsel olarak raporlayan veriler sunmaktadır. Her bir çalışmanın dijital koruma statüsü (açık, yedek veya bilinmez) açıkça belirtilmektedir. Bu özellik, dergilerin yayın bazında koruma durumlarını objektif olarak değerlendirmeyi mümkün kılmaktadır (Fatcat, 2024). Fatcat'ın bağımsız bir platform olarak sunduğu bu kapsamlı veri, çalışmamızın veri kaynağı olarak seçilmesinin temel nedenidir. Veri toplama sürecinin üçüncü adımında, her iki derginin koruma statüleri, dergi ISSN (International Standard Serial Number / Uluslararası Standart Süreli Yayın Numarası) numaralarına göre Keepers Registry'de sorgulanarak tespit edilmiştir. Son olarak, TK dergisi için DergiPark sistemindeki Etik İlkeler ve Yayın Politikası bölümünde yer alan arşivleme kısmı ile BD dergisi için derginin Dergi Politikası bölümü altında yer alan arşivleme kısmı incelenmiştir. Bu incelemelerde, her iki derginin koruma politikalarına dair bilgiler derlenmiştir.

Toplanan verilerin analizi iki aşamada gerçekleştirilmiştir. Nicel analizde, dergilerin OJS sisteminde erişime sundukları içerikler ile Fatcat akademik katalog sisteminde yer alan içerikler karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Bu analiz, dergilerin akademik katalog hizmetlerindeki görünürlük düzeylerini belirlemeyi amaçlamaktadır. Nicel veriler, her iki sistemden elde edilen makale sayıları, erişilebilirlik durumları ve üst veri bilgilerini kapsamaktadır. Araştırmada, dergilerin erişilebilirlik durumları değerlendirilirken, Internet Archive tarafından sunulan ve doğrudan PDF dosyasına bağlantı veren bağlantı adresleri "erişilebilir makale" olarak kabul edilmiştir. Bu yaklaşım, makalelerin uzun vadeli korunması ve erişilebilirliği açısından bir gösterge olarak değerlendirilmiştir. Örneğin, "<https://web.archive.org/web/20230104081500/https://bd.org.tr/index.php/bd/article/download/699/598>" gibi bir bağlantı, Internet Archive'ın ilgili makaleyi belirli bir tarihte arşivlediğini ve doğrudan PDF dosyasına erişim sağladığını göstermektedir. Bu tür bağlantılar, makalenin orijinal yayın sitesinde erişilemez hâle gelse bile, arşivlenmiş bir kopyasına erişim imkânı sunmaktadır. Bu değerlendirme kriteri, dergilerin dijital koruma ve uzun vadeli erişilebilirlik performanslarını ölçmek için kullanılmıştır. Nitel analizde ise, incelenen dergilerin web sitelerinde yayımlanan koruma politikaları doküman analizi yöntemi ile incelenmiştir. Bu analiz, mevcut koruma uygulamalarını değerlendirmek ve güncel koruma çözümlerinden yola çıkarak iyileştirme önerileri geliştirmeyi hedeflemektedir. Karma yöntem yaklaşımı, nitel ve nicel verilerin entegrasyonunu sağlayarak araştırma konusunu derinlemesine ve çok boyutlu bir perspektifle ele almayı mümkün kılmaktadır (Creswell, 2021; Teddlie ve Tashakkori, 2011). Nicel analizde dergilerin görünürlük ve erişilebilirlik durumları nesnel olarak değerlendirilmiş, nitel analizde ise koruma politikalarının içerik ve etkinliği derinlemesine incelenmiştir. Bu yaklaşım, KB alanındaki açık erişim dergilerinin dijital koruma durumları ve küresel erişim kataloğundaki temsil düzeylerinin bütüncül bir analizini sunmaktadır.

Çalışma kapsamında oluşturulan veri seti, TK dergisinin web sitesinde 1952-2023 yılları arasında farklı yayın etiketleriyle (araştırma makalesi, editöre mektup, tanıtım, değerlendirme vb.) yayımlanmış toplam 2.940 yayını içermektedir. DergiPark arşivinde yer alan 2022 yılına ait birinci ve ikinci sayılar, dijital arşiv için kullanılan web sitesinde yer almadığından, veri tutarlılığı açısından kapsam dışı bırakılmıştır. BD dergisinin güncel yayınları ve arşivi bd.org.tr adresinde yer almakta olup, 2000-2023 yılları arasında farklı etiketlerle (araştırma makalesi, görüş, tanıtım ve değerlendirme vb.) yayımlanmış 570 yayın tespit edilmiştir. Fatcat sisteminin hem Internet Archive harmanlayıcılarından hem de DOAJ kayıtlarından

yararlanması nedeniyle, yayın isminde yapılan küçük farklılıklarla veya mükerrer girilen kayıtlar, kataloglanan yayın sayısında artışa neden olmuştur. Bu sebeple, OJS ve Fatcat kayıtları arasında tam eşleşen kayıtlar esas alınarak veri setleri oluşturulmuştur. Tam eşleşen kayıtların tespiti için bulanık metin eşleme (fuzzy string matching) tekniği kullanılmıştır. Bu teknik, metinler arasındaki benzerliği ölçmek için Levenshtein mesafesi ilkesine dayanmaktadır. Başlık, yazar ve yıl bilgilerini içeren çoklu kriterlere göre hesaplanan benzerlik skorları, belirlenen eşik değerin (%95) üzerinde olan kayıtların tam eşleşme olarak kabul edilmesini sağlamıştır.

4. Bulgular

4.1. Türk Kütüphaneciliği Dergisinin Görünürlük ve Erişilebilirlik Durumu

TK dergisinin Fatcat sisteminde 3.615 adet yayın kaydı bulunmaktadır. Buna karşın, derginin web sitesinde listelenen yayın sayısı 2.940'tır. OJS veri setindeki kayıtlarla tam eşleşme sağlayan 1.634 yayın tespit edilmiştir. Bu yayınların, yayın etiketlerine göre dağılımı Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1

Yayın Etiketlerine Göre TK Dergisinin Görünürlüğü

Yayın Etiketi	Fatcat N	OJS N
AÇILIŞ KONUŞMASI	38	43
ANMA	17	18
BASINDAN	3	8
BAŞKANIN MESAJI	23	40
ÇEVİRİ YAZILAR	111	155
DİZİN	6	10
DÜŞÜNCE ÖZGÜRLÜĞÜ BİLDİRGESİ	1	2
EDİTÖRDEN	36	105
ELEŞTİRİ	2	3
FORUM	1	6
GENEL BAŞKANIN KÖŞESİ	28	43
GÖRÜŞLER	92	191
GÖRÜŞLER- OKUYUCU MEKTUPLAR	117	129
HABERLER	6	206
HAKEMLİ YAZILAR	578	901
HAKEMLİ YAZILAR/ARAŞTIRMA MAKALELERİ	34	46
HAKEMLİ YAZILAR/KAVRAMSAL MAKALELER	1	1
HAKEMLİ YAZILAR/ÖRNEK OLAY İNCELEMELERİ	9	18
HAKEMSİZ YAZILAR	73	87
KONUK YAZAR	3	22
KÜTÜPHANECİLERLE BAŞBAŞA KÖŞESİ	1	1
KÜTÜPHANECİLİĞİMİZE KANAT GERENLER	24	34

MESLEKİ TOPLANTILAR	37	107
OKUYUCU MEKTUPLARI	186	367
SERBEST YAZILAR	11	11
TANITIM- ELEŞTİRİ	15	26
TANITIM DEĞERLENDİRME	168	318
TERMİNOLOJİ	1	1
TÜZÜK	1	2
YAYIN POLİTİKASI	2	10
YAYIN YÖNETMENİNDEN	5	22
ZAFER KIZILKAN'IN ANISINA	4	5

Tablo 1'de sunulan veriler, TK dergisinin OJS ve Fatcat sistemlerindeki yayın etiketlerinin eşleşme durumlarını göstermektedir. Bu eşleşmeler, derginin bilimsel iletişimdeki görünürlüğü açısından kritik bilgiler sunmaktadır. Analiz sonuçları, derginin içerik çeşitliliğini ve bunların temsil düzeyini ortaya koymaktadır.

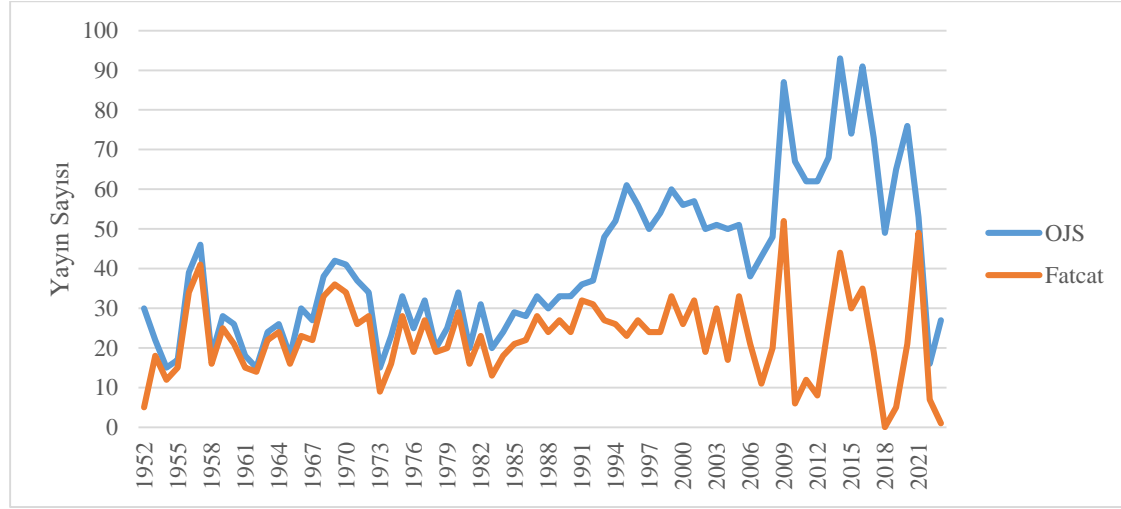
TK dergisinin geniş bir içerik yelpazesine sahip olduğu, kullanılan yayın etiketlerinin çeşitliliğinden anlaşılmaktadır. Toplam 32 farklı yayın etiketi kullanılmış olması, derginin çok çeşitli türde içeriklere yer verdiğini göstermektedir. Ancak, bu etiketlerin Fatcat sistemindeki görünürlük oranları arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Yayın etiketi bazında eşleşme oranları incelendiğinde, bazı etiketlerde yüksek eşleşme oranları gözlenirken, diğerlerinde düşük oranlar dikkat çekmektedir. En yüksek eşleşme oranına sahip yayın etiketleri arasında "HAKEMLİ YAZILAR/KAVRAMSAL MAKALELER", "KÜTÜPHANECİLERLE BAŞBAŞA KÖŞESİ", "SERBEST YAZILAR" ve "TERMİNOLOJİ" yer almakta olup, bu etiketlerde %100 eşleşme oranı görülmektedir (n = 1 her biri için). Bu etiketleri, %94,44 ile "ANMA" (n = 17/18) ve %90,70 ile "GÖRÜŞLER - OKUYUCU MEKTUPLAR" (n = 117/129) takip etmektedir. Öte yandan, bazı yayın etiketlerinde eşleşme oranlarının oldukça düşük olduğu gözlemlenmiştir. Örneğin, "HABERLER" etiketinde sadece %2,91 (n = 6/206) oranında bir eşleşme vardır. Benzer şekilde, "KONUK YAZAR" (%13,64, n = 3/22), "FORUM" (%16,67, n = 1/6) ve "YAYIN POLİTİKASI" (%20,00, n = 2/10) etiketlerinde de düşük eşleşme oranları görülmektedir. Bu durum, belirli içerik türlerinin Fatcat sisteminde yeterince temsil edilmediğini göstermektedir.

Derginin ana içeriğini oluşturan hakemli yazıları değerlendirirken, "HAKEMLİ YAZILAR", "HAKEMLİ YAZILAR/ARAŞTIRMA MAKALELERİ", "HAKEMLİ YAZILAR/KAVRAMSAL MAKALELER" ve "HAKEMLİ YAZILAR/ÖRNEK OLAY İNCELEMELERİ" etiketlerinin tümünün bu kategoriye temsil ettiğini dikkate almak önemlidir. Bu dört etiketi birleştirdiğimizde, OJS sisteminde toplam 966 hakemli yazı tespit edilmiştir. Fatcat sisteminde ise bu yazıların 622'si yer almaktadır. Bu verilere dayanarak, hakemli yazıların genel görünürlük oranı %64,39 olarak belirlenmiştir. Bu oran, TK dergisinin hakemli içeriğinin Fatcat sisteminde makul bir düzeyde temsil edildiği şeklinde yorumlanabilir. Bununla birlikte, hakemli yazıların yaklaşık üçte birinin (%35,61) Fatcat sisteminde yer almaması, önemli bir iyileştirme potansiyeline işaret etmektedir. Bu bulgu, derginin akademik etkisini ve erişilebilirliğini artırmak için kritik bir fırsat sunmaktadır. Genel bir değerlendirme yapıldığında, OJS sistemindeki toplam 2.940 yayından 1.634'ünün Fatcat sisteminde eşleştiği göz önüne alındığında, derginin genel görünürlük oranının yaklaşık %55,58 olduğu söylenebilir. Bu oran, derginin dijital görünürlüğünün artırılması için iyileştirme potansiyeli bulunduğunu göstermektedir.

TK dergisinin, kendi web sitesinde barındırılan OJS kayıtları ile Fatcat sisteminde yer alan kayıtlarının yıllara göre görünürlük karşılaştırması Şekil 1'de sunulmuştur.

Şekil 1

TK Dergisinin Yıllara Göre Fatcat Sistemindeki Görünürlüğü

Şekil 1'deki veriler, TK Dergisi'nin dijital görünürlüğünün zaman içinde önemli ölçüde artmış olduğunu, ancak OJS ile Fatcat arasında hâlâ belirgin farklılıklar bulunduğunu göstermektedir. 1952-1991 yılları arasındaki dönem incelendiğinde, OJS ve Fatcat sistemleri arasında görünür olan yayın sayıları açısından benzer bir trendin izlendiği görülmektedir. Bu dönemde, her iki sistemde de yayın sayılarının nispeten düşük ve istikrarlı olduğu gözlemlenmektedir. Ancak 1991 yılından sonra, her iki sistemde görünür olan yayınlar arasında belirgin farklılıklar ortaya çıkmaya başlamıştır. Özellikle 2000'li yılların başından itibaren, OJS sisteminde görünür olan yayın sayısında önemli bir artış gözlemlenirken, Fatcat sistemindeki artışın daha sınırlı kaldığı dikkat çekmektedir. Bu farklılıklar, özellikle yayın sayısındaki genel artışa paralel olarak 2009 yılı itibarıyla Fatcat sisteminde de belirgin şekilde gelmiştir.

Fatcat sisteminde yer alan kayıtların büyük bir kısmının DOAJ sisteminden sağlandığı göz önünde bulundurulduğunda, derginin bu sistemde yer almasının, yayınların görünürlüğünde önemli bir rol oynadığı söylenebilir. Bununla birlikte, derginin 2024 yılında DOAJ dizininden çıkarılmış olması, Fatcat veri tabanındaki kayıtların doğruluğunun test edilmesini engellemiştir (DOAJ, 2014). Bu durum, veri doğrulama sürecinde önemli bir kısıt oluşturmuş ve Fatcat kayıtlarının güncelliğini ve doğruluğunu değerlendirmeyi zorlaştırmıştır.

Araştırma kapsamında incelenen yayınların erişilebilirlik durumu değerlendirildiğinde, toplam 1.634 yayından 1.102'sinin (%67,44) Internet Archive üzerinden PDF dosyalarına doğrudan erişim sağlanabildiği tespit edilmiştir. Bu oran, derginin içeriğinin önemli bir kısmının dijital olarak korunduğunu ve uzun vadeli erişime açık olduğunu göstermektedir. Buna karşılık, 532 yayın (%32,56) için herhangi bir Web Archive bağlantısı bulunamamıştır. Bu durum, derginin bazı içeriklerinin dijital koruma açısından risk altında olabileceğine işaret etmektedir. Erişilebilir bağlantıların kaynakları incelendiğinde, 77'sinin (%6,99) 2019 yılından itibaren derginin yayın süreçlerini yönettiği DergiPark bağlantıları olduğu, 1.028'inin (%93,01) ise OJS sisteminin yer aldığı web sitesi bağlantıları olduğu görülmüştür. Bu dağılım, derginin çoğunlukla kendi altyapısını kullanarak sunduğu içeriklerin erişilebilir olduğunu, ancak son yıllarda DergiPark gibi ulusal platformların da erişilebilir içerikler için kullanılmaya başlandığını göstermektedir.

4.2 Türk Kütüphaneciliği Dergisi Koruma Politikası Analizi

TK dergisinin güncel dijital koruma politikalarına yönelik değerlendirme için öncelikle Keepers Registry sisteminde derginin dijital ve basılı ISSN numaralarına göre koruma politikası statüsü incelenmiştir. Yapılan sorgulama sonucunda, derginin herhangi bir dijital koruma sistemine dâhil olmadığı tespit edilmiştir. Bu durum, derginin uluslararası düzeyde tanınmış dijital koruma hizmetlerinden yararlanmadığını ortaya koymaktadır. Bu bulgu doğrultusunda, derginin güncel yayın

süreçlerinin yönetildiği DergiPark sitesinde yer alan "Etik İlkeler ve Yayın Politikası" bölümündeki arşivleme politikası, doküman analizi yöntemi kullanılarak incelenmiştir. Aşağıda arşivleme politikası metni bulunmaktadır:

“Türk Kütüphaneciliği'nde yayımlanan tüm makaleler TÜBİTAK ULAKBİM DergiPark Akademik platformunda depolanmaktadır. Dergideki makalelerin üst verileri ve tam metin dosyaları ile tüm sayı dosyası TÜBİTAK ULAKBİM TR Dizin veri tabanına yüklenmektedir. Dergide yayımlanan makalelerin üst verileri DOI numaralarının atanması ile ilgili süreçler çerçevesinde Crossref platformuna kaydedilmektedir. Dergi içeriği ayrıca Türk Kütüphaneciler Derneği tarafından oluşturulan ve Açık Dergi Sistemleri (Open Journal Systems, OJS) altyapısında sunulan <http://tk.org.tr> adresinde de kayıt altına alınmaktadır. Dergi her yeni sayı yayımladığında ilgili sayının tüm içeriği bu platformlarda arşivlenmektedir. Türk Kütüphaneciliği, TÜBİTAK ULAKBİM DergiPark Akademik Kullanım Kuralları ve Koşulları'nın 13. Maddesi çerçevesinde TÜBİTAK ULAKBİM sorumluluğunda gerçekleştirilen yedekleme uygulamalarına tabidir. Dergi içeriği, TÜBİTAK ULAKBİM DergiPark Akademik platformunu arşivleyen dijital arşiv ve sistemlerde de kayıt altına alınmaktadır. Açık erişimli bir dergi olan Türk Kütüphaneciliği'nin tüm içeriği TÜBİTAK ULAKBİM DergiPark Akademik altyapısındaki web servisleri ve üst veri harmanlama protokolleri (OAI-PMH) aracılığıyla erişilebilir durumdadır. Bu sayede Dergi içeriği belirtilen protokolü ve ilgili web servislerini destekleyen platformlar tarafından da arşivlenebilmektedir (Türk Kütüphaneciliği, 2024)”.

Yukarıdaki metnin analizi sonucunda derginin Keepers Registry sisteminde herhangi bir dijital koruma sisteminde yer almaması, uluslararası düzeyde tanınmış dijital koruma hizmetlerinden yararlanmadığını göstermektedir. Makalelere DOI numarası atanması ve Crossref platformuna kaydedilmesi, uluslararası standartlara uygunluk ve kalıcı tanımlayıcılar açısından önemli bir uygulama olarak değerlendirilmiştir. Dergi, 2019 yılında itibaren sadece dijital yayına geçiş yapmış ve 2021 yılından itibaren DergiPark platformunu ana yayın mecrası olarak kullanmaya başlamıştır. Bu geçiş sürecinde, dergi yönetimi bilinçli bir dijital koruma stratejisi izleyerek tk.org.tr adresindeki OJS altyapısını arşivsel kayıt ve yedekleme amaçlı olarak aktif tutmaya devam etmiştir. Bu çift platformlu yapı, içeriğin farklı sistemlerde yedeklenmesini sağlayarak veri güvenliğini artırmaktadır. Ayrıca, derginin OAI-PMH protokolünü desteklemesi, içeriğin diğer sistemler tarafından da harmanlama yoluyla arşivlenebilmesine olanak tanımaktadır. Dergi içeriğinin DergiPark platformunda ve TR Dizin veri tabanında da depolanması, ulusal düzeyde çoklu yedekleme imkânı sunmaktadır. Bu çoklu platform kullanımı ve yedekleme stratejisi, derginin dijital içeriğinin korunması ve erişilebilirliği açısından önemli bir güvence sağlamaktadır.

4.3. Bilgi Dünyası Dergisi Görünürlük ve Erişilebilirlik Durumu

BD dergisinin Fatcat sisteminde 190 yayını tespit edilmiştir. Buna karşılık, derginin web sitesinde 2000-2023 yılları arasında erişime sunulan yayın sayısı 570'tir. Bu yayınların, yayın etiketlerine göre dağılımı Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2

Yayın Etiketlerine Göre BD Dergisinin Görünürlüğü

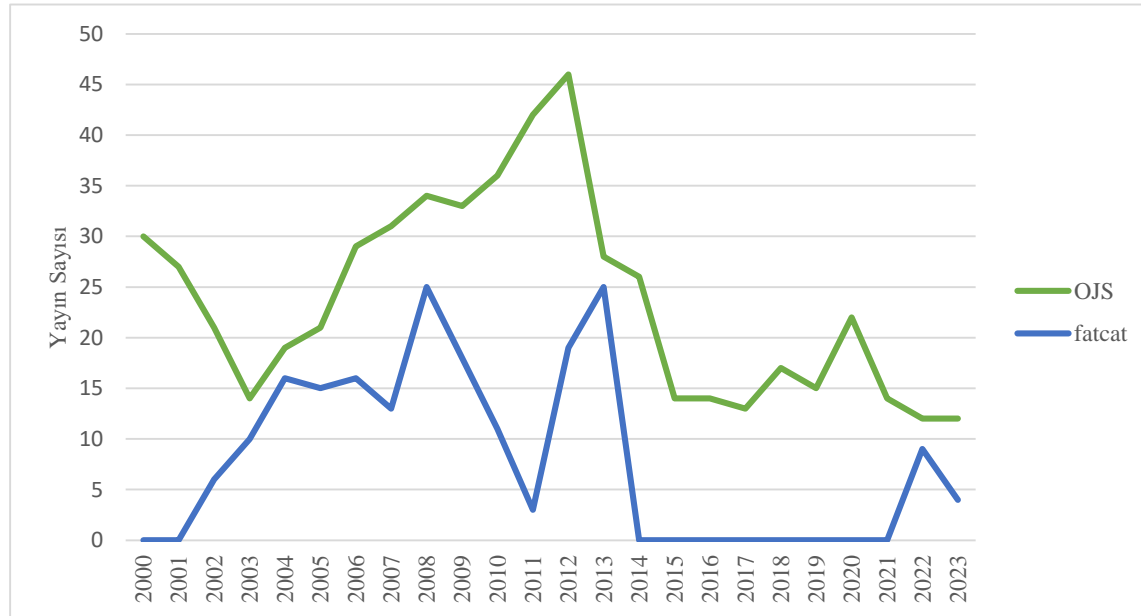
Yayın Etiketi	Fatcat N	OJS N
ARŞİV KAYITLARINDAN	1	11
EDİTÖRDEN	1	17
GÖRÜŞLER	53	106
HAKEMLİ MAKALELER	130	260
TANITIM&ELEŞTİRİ	5	102

Tablo 2'de sunulan veriler, BD dergisinin OJS ve Fatcat sistemlerindeki yayın etiketlerinin eşleşme durumlarını göstermektedir. Bu eşleşmeler, derginin bilimsel iletişimdeki görünürlüğü açısından kritik bilgiler sunmakta ve içerik çeşitliliğinin temsil düzeyini ortaya koymaktadır. Fatcat sisteminde beş farklı yayın etiketinin yer aldığı tespit edilmiştir. Buna karşın, OJS sisteminde 14 farklı yayın etiketi bulunmaktadır. Analiz sonuçlarına göre, "Hakemli Makaleler" kategorisi, hem OJS sisteminde (n = 260) hem de Fatcat sisteminde (n = 130) en yüksek sayıda yayına sahiptir ve bu kategori için Fatcat'ın temsil oranı %50 (n = 130/260) olarak hesaplanmıştır. "Görüşler" kategorisi, OJS'de 106 yayın ile temsil edilirken, Fatcat'te 53 yayın bulunmakta olup, bu da %50 (n = 53/106) temsil oranına işaret etmektedir. Buna karşın, "Tanıtım ve Eleştiri" kategorisinde belirgin bir fark göze çarpmaktadır; OJS'de 102 yayın varken, Fatcat'te yalnızca 5 yayın kataloglanmış olup bu kategori için temsil oranı %4,90 (n = 5/102)'dir. "Editörden" bölümü için OJS'de 17 yayın bulunurken, Fatcat'te sadece 1 yayın (%5,88, n = 1/17) yer almaktadır. "Arşiv Kayıtlarından" kategorisinde ise OJS'de 11 yayın bulunurken, Fatcat'te yalnızca 1 yayın (%9,09, n = 1/11) kataloglanmıştır. Elde edilen bulgular Fatcat sistemindeki eşleşme oranlarının kaynağı hakkında da önemli ipuçları sunmaktadır. Bu durum, Fatcat sisteminin veri kaynağı ile ilişkilendirilebilir. Fatcat, ağırlıklı olarak DOAJ verilerini kullanmaktadır. DOAJ, yalnızca özgün araştırma makaleleri ve derlemelerin paylaşımını esas aldığı için, Fatcat sisteminde hakemli makaleler ve görüşler gibi kategoriler ağırlıklı olarak yer alırken, diğer etiketlerin temsil oranı daha düşük kalmaktadır.

BD dergisinin web sitesinde barındırılan OJS kayıtları ile Fatcat sisteminde yer alan kayıtların yıllara bağlı görünürlük karşılaştırması Şekil 2'de sunulmuştur.

Şekil 2

BD Dergisi Yıllara Göre Fatcat Sistemindeki Görünürlüğü

Şekil 2 incelendiğinde, iki sistem arasındaki yayın sayıları açısından belirgin farklılıklar olduğu açıkça görülmektedir. OJS sisteminde yer alan yayın sayıları, 2000 yılından 2011 yılına kadar genel bir artış trendi göstermiş ve 2011 yılında yaklaşık 45 yayın ile en yüksek seviyeye ulaşmıştır. Bu artış, derginin bu dönemde istikrarlı bir büyüme sergilediğine işaret etmektedir. Ancak, 2011 yılından sonra OJS'deki yayın sayılarında keskin bir düşüş yaşanmış ve sonraki yıllarda yıllık 10-20 yayın arasında dalgalanarak daha düşük bir seviyede seyretmiştir. Fatcat sistemindeki yayın sayıları ise 2000 yılından itibaren artış göstermeye başlamış, ancak OJS'ye kıyasla genellikle daha düşük seviyelerde kalmıştır. Fatcat'teki yayın sayıları, özellikle 2008 ve 2013 yıllarında belirgin artışlar göstererek, bu yıllarda yaklaşık 25 yayına ulaşmış ve OJS ile neredeyse eşit seviyelere gelmiştir. Ancak, bu artışlar süreklilik göstermemiş ve diğer yıllarda Fatcat'teki yayın sayıları genellikle OJS'nin altında seyretmiştir. 2013 yılından sonra,

her iki sistemde de yayın sayılarında genel bir düşüş trendi gözlemlenmiştir. Özellikle 2014-2021 yılları arasında Fatcat sistemindeki yayın sayıları neredeyse sıfıra inmiş, bu durum derginin bu dönemde Fatcat'te neredeyse hiç temsil edilmediğini göstermektedir. 2022 yılından itibaren Fatcat'te az da olsa bir artış (yaklaşık 10 yayın) gözlemlenmiş olsa da bu sayı hala OJS sistemindeki yayın sayısının (yaklaşık 15) altında kalmıştır. Bu veriler, BD dergisinin OJS sisteminde daha tutarlı bir şekilde temsil edildiğini, ancak Fatcat sistemindeki temsiliyetinin oldukça değişken ve genellikle düşük olduğunu göstermektedir. Özellikle 2014-2021 yılları arasında Fatcat'teki neredeyse sıfır derecesinde temsiliyet, derginin uluslararası görünürlüğü açısından potansiyel bir sorun teşkil etmektedir. Son yıllardaki küçük artış, bu durumun iyileştirilmesi yönünde bir çaba olabileceğini düşündürmektedir, ancak mevcut durumda OJS ile Fatcat arasında önemli bir fark olduğu görülmektedir.

BD dergisinin Fatcat sisteminde yer alan yayınlarının erişilebilirlik durumu, TK dergisine kıyasla farklı bir şekilde değerlendirilmiştir. BD dergisi DOAJ'da dizinlenmeye devam ettiği için, Fatcat sistemi öncelikli olarak DOAJ doğrudan bağlantılarını kullanmaktadır. Buna göre, toplam 190 yayından 171'i DOAJ bağlantısı içerirken, 4'ü hem DOAJ hem de Internet Archive bağlantısına sahiptir, 8 yayın ise yalnızca Internet Archive bağlantısı içermektedir. DOAJ bağlantılarının erişilebilirliğini değerlendirmek amacıyla yapılan testlerde, bağlantıların kaynak dağılımı şu şekilde tespit edilmiştir: %52,07'si (n = 89) unak.org, %22,22'si (n = 38) uvt.ulakbim ve %24,56'sı (n = 42) bd.org adreslerine ait bağlantılardır. Derginin geçmişte barındırıldığı unak.org ile TR Dizin'in eski sürümü olan uvt.ulakbim adresli kayıtlara erişim sağlanamamıştır. Ayrıca, dergi web sitesi bağlantılarını içeren linklerin %3,51'inin (n = 6) erişilebilir olmasına rağmen, hedeflenen çalışmalardan farklı içeriklere yönlendirdiği tespit edilmiştir. Bu durum, kullanıcıların aradıkları içeriğe ulaşmada zorluk yaşayabileceklerine işaret etmektedir. 2022 ve 2023 yıllarında Fatcat sistemine eklenen 8 yayının (%4,21) Internet Archive bağlantılı PDF linklerine sahip olduğu ve bu bağlantıların tamamının ilgili çalışmalara doğrudan erişim sağladığı belirlenmiştir. Bu bulgu, derginin son yıllarda dijital koruma ve erişilebilirlik konusunda daha güncel yaklaşımlar benimsediğini göstermektedir. Son olarak, yapılan değerlendirmede toplam erişilebilir bağlantı sayısının 50 olduğu ve bunun tüm bağlantıların yaklaşık %26'sına karşılık geldiği tespit edilmiştir.

4.4 Bilgi Dünyası Dergisi Koruma Politikası Analizi

BD dergisinin güncel dijital koruma politikalarının değerlendirilmesi amacıyla öncelikle Keepers Registry sisteminde, derginin dijital ve basılı ISSN numaralarına göre koruma politikası statüsü incelenmiştir. Yapılan sorgulama sonucunda, derginin PKP PN sisteminde korunduğu tespit edilmiştir. Sistem üzerinde son yapılan güncelleme, 28 Eylül 2024 tarihinde gerçekleştirilmiş olup, 1. sayıdan 25. sayıya kadar yayımlanmış makalelerin koruma altına alındığı belirlenmiştir. Ayrıca, derginin web sitesinde yer alan arşivleme politikası metni aşağıda sunulmuştur:

“Bilgi Dünyası'nda yayımlanan tüm makale, görüş ve kitap tanıtımlarına ait üst veriler ve tam metinler XML ve .pdf formatlarında üçüncü parti bulut bir sunucuda erişime kapalı bir şekilde saklanır. Ayrıca TÜBİTAK ULAKBİM Sosyal Bilimler Veri tabanı aracılığıyla tüm makaleler .pdf formatında ULAKBİM sunucularında saklanmakta ve sunulmaktadır (Bilgi Dünyası, t.y.)”.

Yukarıdaki metnin analizi sonucunda, BD dergisinin Keepers Registry sisteminde PKP PN sistemi üzerinden içeriklerinin korunmasına rağmen, politika belgesinde bu koruma stratejisine dair herhangi bir bilginin verilmemesi tespit edilmiştir. Dergi içeriğinin hem XML hem de PDF formatlarında saklandığı belirtilmiştir. Bu çeşitlilik, farklı formatlarda yedekleme yaparak içeriğin uzun vadeli korunmasını güvence altına alma açısından olumlu bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir. Yayınların "erişime kapalı bir şekilde" saklanması, derginin PKP PN sistemindeki yedek arşiv uygulamasına işaret etmektedir. Ayrıca, içeriğin TÜBİTAK ULAKBİM sunucularında da saklanması, veri yedekleme ve koruma açısından bir başka olumlu adımdır. Ancak, yalnızca PDF formatında saklama yapılması, format çeşitliliğini sınırlandırabileceğinden, bu durum gelecekteki koruma stratejileri açısından bir eksiklik olarak görülebilir. TÜBİTAK Sosyal Bilimler veri tabanı, 2013 yılına kadar Ulusal Veri Tabanları (UVT) projesi kapsamında hizmet vermiş olup, bu tarihten sonra TR Dizin olarak yeni bir ara yüze kavuşmuştur (Aslan, 2019). Ancak, yeni ara yüz, eski sistemde yer alan doğrudan dosya bağlantılarına ilişkin herhangi bir bağlantı yönlendirme hizmeti sunmamaktadır. Bu durum, politika belgesinde

belirtilen TÜBİTAK depolama hizmetinin TR Dizin ile devam ettiğini göstermektedir. Mevcut politika, ağırlıklı olarak depolama ve yedekleme konularına odaklanmış görünmektedir. Bununla birlikte, uzun vadeli dijital koruma için farklı veri paylaşım ve koruma stratejileri hakkında herhangi bir bulguya ulaşılamamıştır. Özellikle, politika belgesinde uzun vadeli format sürdürülebilirliği, veri bütünlüğü kontrolü ve erişim yönetimi gibi kritik konulara dair herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Bununla birlikte, derginin TÜBİTAK ULAKBİM veri tabanında depolanması ve PKP PN sistemi aracılığıyla korunması, derginin hem ulusal hem de uluslararası düzeyde bir dijital koruma stratejisi izlediğini göstermektedir.

5. Tartışma

Akademik yayıncılıkta, özellikle açık erişim hareketi sayesinde, bilgi kaynaklarına kullanıcı erişiminin sürekliliğini sağlamak giderek daha merkezi bir önem kazanmıştır (Baudoin, 2003). Elektronik akademik dergilerin korunmasında karşılaşılan en önemli zorluk, yazılım ve donanım arızaları ile iş ve teknik aksaklıkların yarattığı acil koruma ihtiyacıdır. Bu zorluklar, elektronik dergilere sürekli erişim sağlama konusunda kütüphanelerin ve yayıncıların karşılaştığı teknik ve organizasyonel engellerle daha da karmaşık hale gelmektedir. Politika, yönetim ve organizasyonda yapılan değişiklikler ile dijital taleplere uygun iş ve yasal düzenlemelerin oluşturulması, elektronik içeriklerin uzun vadeli erişilebilirliğini sağlamak için kritik öneme sahiptir. Bu bağlamda, Türkiye'deki KB alanında OJS kullanan açık erişim dergileri olan TK ve BD dergilerinin dijital koruma durumlarını ve küresel açık erişim kataloğundaki temsil düzeylerini inceleyen bu çalışmanın bulguları, dijital koruma pratikleri ve karşılaştıkları zorlukları anlamak açısından önemli iç görüler sunmaktadır.

Eve'in (2024) çalışmasında incelenen eserlerin %58,38'inin en az bir dijital arşivde korunduğu bulgusuyla karşılaştırıldığında, TK dergisinin %67,44 ve BD dergisinin %26 erişilebilirlik oranları, Türkiye'deki durumun küresel ortalamayla benzer olduğunu, ancak dergiler arasında önemli farklılıklar bulunduğunu göstermektedir. TK dergisinin incelenen yayınlarının %67,44'üne Internet Archive üzerinden PDF dosyalarına doğrudan erişim sağlanabilmesi, Lightfoot'un (2016) çalışmasında dergilerin %69,51'inin başarılı bir HTTP durum kodu döndürdüğü bulgusuyla benzerlik göstermektedir. Bu oran, TK dergisinin dijital içeriğinin büyük bir kısmının erişilebilir olduğunu göstermektedir. Buna karşılık, BD dergisinin erişilebilirlik oranının yaklaşık %26 olması, önemli bir iyileştirme ihtiyacına işaret etmektedir. Özellikle DOAJ bağlantılarının büyük bir kısmının erişilemez olması ve bazı bağlantıların yanlış içeriklere yönlendirilmesi, BD dergisinin dijital sürdürülebilirlik açısından ciddi sorunlarla karşı karşıya olduğunu göstermektedir. Bu bulgular, Laakso, Matthias ve Jahn'ın (2021) "kayıbolan" açık erişim dergileri üzerine yaptığı araştırma bağlamında değerlendirildiğinde, BD dergisinin uzun vadeli erişilebilirlik açısından risk yaşayabileceğini göstermektedir.

Dergilerin yayın platformu olan OJS'nin her iki derginin dijital koruma süreçlerindeki rolü, araştırmamızın önemli bir boyutunu oluşturmaktadır. Hem TK hem de BD dergilerinin kendi OJS altyapılarını kullanması ve bu platform üzerinden içeriklerini arşivlemesi, veri güvenliği açısından ek bir katman oluşturmaktadır. Bu uygulama, OJS'nin açık erişim yayıncılığındaki rolüne ilişkin literatürdeki olumlu değerlendirmelerle örtüşmektedir. Ancak, her iki dergide de OJS ve Fatcat sistemleri arasındaki yayın sayısı farklılıkları (TK için OJS'de 2.940, Fatcat'te 1.634; BD için OJS'de 570, Fatcat'te 190), sistemler arası veri aktarımı ve senkronizasyon konularında ciddi iyileştirme ihtiyacına işaret etmektedir. TK ve BD dergilerinin Fatcat sistemindeki temsili, dergilerin küresel açık erişim ekosistemine entegrasyonu açısından önemli farklılıklar göstermektedir. TK dergisinin genel görünürlük oranının yaklaşık %55,58 olması, BD dergisinin ise yalnızca %33,33 oranında temsil edilmesi, her iki derginin de küresel sistemlerde temsil açısından iyileştirme ihtiyacı olduğunu göstermektedir. Bu oranlar, Eve'in (2024) çalışmasında belirtilen küresel ortalamanın altında kalmakta, bu da Türkiye'deki dergilerin uluslararası görünürlük konusunda daha fazla çabaya ihtiyaç duyduğunu ortaya koymaktadır.

TK ve BD dergilerinin dijital koruma uygulamaları, küresel eğilimlerle karşılaştırıldığında hem güçlü yönler hem de geliştirilmesi gereken alanlar ortaya çıkmaktadır. Her iki derginin de kendi OJS altyapısını kullanması, ulusal platformlarda arşivlenmesi ve çoklu koruma stratejileri uygulaması, Seadle'in (2011) çalışmasında vurgulanan, yayıncıların çoklu koruma sistemlerini tercih etme eğilimiyle

paralellik göstermektedir. Choi ve Park'ın (2007) KESLI girişimi üzerine yaptığı çalışmada gözlemlenen ulusal sistemlerin gelişimi ve etkinliği açısından her iki derginin de ulusal ölçekli koruma girişimlerini etkili bir biçimde kullandığını söylemek mümkündür. Ancak, uluslararası tanınmış dijital koruma hizmetlerinden yararlanma konusunda iki dergi arasında farklılıklar gözlemlenmektedir. TK dergisinin OAI-PMH protokolünü desteklemesi, içeriğin daha geniş bir kitleye ulaşmasını ve farklı sistemler tarafından arşivlenebilmesini sağlaması açısından olumlu bir bulgu olarak değerlendirilebilir. Buna karşın, BD dergisinin PKP PN sisteminde yer alması, uluslararası koruma stratejilerine daha fazla entegre olduğunu göstermektedir.

TK ve BD dergilerinin dijital koruma politikaları ve uygulamalarını değerlendirdiğimizde, açık erişim ekosistemine ilişkin önemli bulgulara ulaşılmaktadır. Kim ve Choi'nin (2019) çalışmasında incelenen 1.972 DOAJ dergisi arasında sadece %14'ünün bir dijital koruma politikasına sahip olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgu, Asya bölgesindeki açık erişim dergilerinde dijital koruma politikası farkındalığının düşük olduğunu göstermektedir. DOAJ yönergelerine göre, bir derginin dijital yedekleme ve korunma planına sahip olması, özellikle dergi artık yayınlanmıyorsa, CLOCKSS, Portico ve PubMed Central gibi hizmetler aracılığıyla içeriğinin korunması açısından kritik bir öneme sahiptir. Dergiler, bu planı belgelendirerek içeriklerinin gelecekteki referans ve araştırmalar için erişilebilir kalmasını sağlamaktadır. Bu bağlamda, TK ve BD dergilerinin açıkça tanımlanmış arşivleme politikalarına sahip olması, dijital koruma konusundaki farkındalıklarını ortaya koymaktadır. Öte yandan, Marjanović ve Stančić'in (2023) Orta Avrupa'daki dergiler üzerine yaptığı çalışmada, dergilerin %69'unun bir koruma politikasına sahip olduğu ve uluslararası koruma sistemlerinin yaygın olarak kullanıldığı görülmektedir. Türkiye'nin Avrupa akademik yayıncılık ekosistemine coğrafi ve kurumsal yakınlığı, incelenen dergilerin dijital koruma politikası geliştirme ve uygulama konusundaki farkındalıklarını açıklayabilir. Ancak, DOAJ'ın önerdiği dijital koruma hizmetlerinden yararlanmayan TK dergisi, ulusal sistemlerle sınırlı bir dijital koruma stratejisi izlemeyi tercih etmiştir. Bu durum, derginin uluslararası sistemlerle entegrasyon tercihinin BD dergisi ile farklılaştığını göstermektedir. Buna karşılık, BD dergisi PKP PN gibi OJS kullanan dergiler için özel olarak tasarlanmış ücretsiz bir uluslararası koruma sistemini kullanarak daha geniş kapsamlı bir dijital koruma stratejisi izlemektedir. Bu platform, BD dergisinin içeriklerinin uzun vadeli korunmasını sağlamakta ve uluslararası erişilebilirliğini artırmaktadır.

6. Çalışmanın Sınırlılıkları

Bu araştırmanın bazı metodolojik ve teknik sınırlılıkları bulunmaktadır. İlk olarak, araştırma kapsamında yalnızca Türkiye'de OJS kullanan iki derginin (TK ve BD) incelenmesi, elde edilen bulguların tüm Türkiye'deki KB alanı dergilerine genellenmesini zorlaştırmaktadır. OJS dışındaki platformları kullanan veya farklı dijital koruma stratejilerine sahip diğer KB dergileri bu çalışmaya dâhil edilmediği için sonuçlar, yalnızca OJS tabanlı dergiler için geçerli olacağı göz önünde bulundurulmalıdır. İkinci olarak, Fatcat sisteminin veri güncelleme döngüleri ve DOAJ kayıtlarına erişimdeki değişkenlikler, veri toplama sürecinde tutarsızlıklara yol açabilmektedir. Fatcat'ın veri tabanında yer alan bilgilerin güncellenme sıklığı ve DOAJ üzerindeki bazı kayıtların değişkenliği, elde edilen verilerin tam zamanlı doğruluğunu etkileyebilir. Bu da bazı veri eksikliklerine veya tutarsızlıklara neden olabilir. Üçüncü olarak, dergilerin farklı platformlarda yer alan içeriklerinin eşleştirilmesi sürecinde kullanılan bulanık metin eşleme tekniği, bazı kayıtların doğru şekilde tespit edilememesine neden olabilmektedir. Bu sınırlılıklar, araştırmanın bulgularının yorumlanması ve genellenmesi sürecinde göz önünde bulundurulmalıdır.

7. Sonuç ve Öneriler

Bu çalışma, Türkiye'deki KB alanında OJS kullanan açık erişim dergilerinden TK ve BD dergilerinin dijital koruma durumlarını ve küresel açık erişim kataloğundaki temsil düzeylerini incelemiştir. Elde edilen bulgular, TK dergisinin incelenen yayınlarının %67,44'üne Internet Archive üzerinden erişilebildiğini, BD dergisinin ise erişilebilirlik oranının yaklaşık %26 olduğunu göstermiştir. Bu oranlar, Eve'in (2024) çalışmasında belirtilen küresel ortalama olan %58,38 ile karşılaştırıldığında, incelenen iki derginin dijital koruma durumunun farklı düzeylerde olduğunu göstermektedir. TK dergisinin %67,44'lük erişilebilirlik oranı küresel ortalamanın üzerinde seyrederken, BD dergisinin %26'luk oranı önemli ölçüde düşük kalmaktadır. Ayrıca, her iki derginin de ulusal platformlarda

depolanmasının ulusal dijital koruma politikalarının etkisini gösterirken, uluslararası tanınmış dijital koruma sistemlerine entegrasyon konusunda farklılıklar gözlemlenmiştir. Bu bulgular, OJS kullanan iki Türkiye KB alanı dergisinin dijital koruma uygulamalarına ilişkin önemli iç görüler sunmaktadır. Ancak bu sınırlı örneklem, Türkiye'deki akademik dergilerin genel durumunu temsil etmekte yetersiz kalabilir. Bu nedenle, bulguların daha geniş bir bağlamda değerlendirilmesi için farklı alanlardaki ve farklı platformları kullanan dergilerin de incelenmesi gerekmektedir.

Çalışmanın bulguları, bazı önemli eksiklikleri ve iyileştirme alanlarını işaret etmektedir. Özellikle BD dergisinin düşük erişilebilirlik oranı, öncelikli iyileştirme ihtiyacını göstermektedir. Her iki dergi için de OJS ve Fatcat sistemleri arasındaki yayın sayısı farklılıkları, sistemler arası veri aktarımı ve senkronizasyon konularında iyileştirme gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu eksiklikleri gidermek için, her iki derginin de yayın stratejileri doğrultusunda yeni dijital koruma sistemlerine dâhil olması önerilmektedir. Ayrıca, veri senkronizasyon süreçlerinin iyileştirilmesinin dergilerin dijital varlıklarının daha doğru bir şekilde temsil edilmesini ve uzun vadeli erişilebilirliğini sağlayacaktır. Ayrıca dergilerin dijital koruma politikalarını mevcut durum doğrultusunda güncelleyerek daha açık ve detaylı bir şekilde paylaşmaları, bu konudaki farkındalığı artırabilir ve diğer dergilere örnek teşkil edebilir.

Gelecekteki çalışmalar için, Türkiye'deki diğer akademik alanlardaki dergilerin dijital koruma uygulamalarının incelenmesi önerilmektedir. Bu, daha geniş bir perspektif sunarak Türkiye'deki genel durumu daha iyi anlamamıza katkı sağlayacak ve potansiyel olarak ulusal düzeyde dijital koruma stratejilerinin geliştirilmesine yardımcı olacaktır. Ayrıca, dergilerin finansal kaynaklarının ve kurumsal desteklerinin dijital koruma stratejilerine etkisinin incelenmesi, kaynakların etkin kullanımı için yol gösterici olabilir ve sürdürülebilir dijital koruma uygulamalarının geliştirilmesine katkıda bulunabilir. Ulusal dijital koruma politikalarının Türkiye'deki akademik dergilerin uygulamalarına etkisinin araştırılması, politika geliştirme süreçlerine katkıda bulunabilir ve akademik yayıncılık ekosisteminin dijital çağa daha iyi uyum sağlamasını destekleyebilir.

Etik Standartlar ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazar herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.

Yazar Katkı Beyanı: Makale tek yazarlıdır.

Finansal Destek: Yoktur.

Kaynakça

- Aslan, A. (2019). TR Dizin. *Acta Medica Alanya*, 3(1), 1-2. <https://doi.org/10.30565/medalanya.557393>
- Baudoin, P. (2003). Uppity Bits: Coming to Terms with Archiving Dynamic Electronic Journals. *The Serials Librarian*, 43(4), 63-72. https://doi.org/10.1300/J123v43n04_06
- Becerril, A., Bosman, J., Bjørnshauge, L., Frantsvåg, J. E., Kramer, B., Langlais, P.-C., Mounier, P., Proudman, V., Redhead, C., ve Torny, D. (2021). OA Diamond Journals Study. Part 2: Recommendations. *Zenodo*. <https://doi.org/10.5281/ZENODO.4562790>
- Beh, E., ve Smith, J. (2012). Preserving the Scholarly Collection: An Examination of the Perpetual Access Clauses in the Texas A&M University Libraries' Major E-Journal Licenses. *Serials Review*, 38(4), 235-242. <https://doi.org/10.1080/00987913.2012.10765472>
- Belenkuyu, C., ve Karadağ, E. (2024). Better Than Not Starting? Research University Project of Turkey. *Studies in Higher Education*, 1-17. <https://doi.org/10.1080/03075079.2024.2328829>
- Bequet, G. (2022a). From the Cradle to the Digital Vault: Tracking the Path of E-Journals. *The Serials Librarian*, 82(1-4), 199-204. <https://doi.org/10.1080/0361526X.2022.2028498>
- Bequet, G. (2022b). Journals Preserved or How to Turn Diamond into JASPER. *Insights: The UKSG Journal*, 35, 15. <https://doi.org/10.1629/uksg.591>

- Bilgi Dünyası. (t.y.). Arşivleme [OJS]. İçinde *Bilgi Dünyası*. Erişim tarihi: 06 Ağustos 2024. <https://bd.org.tr/index.php/bd/journalPolicy>
- Björk, B.-C., Shen, C., ve Laakso, M. (2016). A Longitudinal Study of Independent Scholar-Published Open Access Journals. *PeerJ*, 4, e1990. <https://doi.org/10.7717/peerj.1990>
- Burnhill, P. (2013). Tales from the Keepers Registry: Serial Issues About Archiving & the Web. *Serials Review*, 39(1), 3-20. <https://doi.org/10.1080/00987913.2013.10765481>
- Carr, P. L. (2011). The Commitment to Securing Perpetual Journal Access: A Survey of Academic Research Libraries. *Library Resources & Technical Services*, 55(1), 4-16. <https://doi.org/10.5860/lrts.55n1.4>
- Choi, H. N., ve Park, E. G. (2007). Preserving Perpetual Access to Electronic Journals: A Korean Consortial Approach. *Library Collections, Acquisitions, & Technical Services*, 31(1), 1-11. <https://doi.org/10.1080/14649055.2007.10766142>
- Creswell, J. W. (2021). A Concise Introduction to Mixed Methods Research (2. bs). *Sage Publications*.
- Day, M. (2008). Preserving the Outputs of Scholarly Communication for the Long-Term: A Review of Recent Developments in Digital Preservation for Electronic Journal Content. İçinde W. Jones (Ed.), *E-Journals Access and Management* (ss. 39-64). Routledge. <https://www.ukoln.ac.uk/preservation/publications/2008/e-journals/draft-v01.pdf>
- DergiPark. (t.y.). DergiPark DOI Hizmeti. İçinde *DergiPark Akademik*. Erişim tarihi: 22 Ekim 2024. <https://dergipark.org.tr/pub/page/doi-hizmeti>
- DOAJ. (2014). DOAJ Publishes Lists of Journals Added and Withdrawn. <https://blog.doaj.org/2014/05/22/doaj-publishes-lists-of-journals-removed-and-added>
- DoBell, D. (2008). Chipping Away at Academic Capitalism Through Open Access. *International Journal of the Book*, 5(2), 149-156. <https://doi.org/10.18848/1447-9516/CGP/v05i02/36697>
- Dylla, F. (2014). CHORUS—A Solution for Public Access. *Information Services & Use*, 34(3-4), 195-199. <https://doi.org/10.3233/ISU-140740>
- Enoch, T., ve Harker, K. R. (2015). Planning for the Budget-ocalypse: The Evolution of a Serials/ER Cancellation Methodology. *The Serials Librarian*, 68(1-4), 282-289. <https://doi.org/10.1080/0361526X.2015.1025657>
- Eve, M. P. (2024). Digital Scholarly Journals Are Poorly Preserved: A Study of 7 Million Articles. *Journal of Librarianship and Scholarly Communication*, 12(1). <https://doi.org/10.31274/jlsc.16288>
- Fatcat. (2024). Fatcat! Fatcat! <https://fatcat.wiki/about>
- Fenton, E. G. (2008). Responding to the Preservation Challenge: Portico, an Electronic Archiving Service. *Journal of Library Administration*, 48(1), 31-40. <https://doi.org/10.1080/01930820802029169>
- Flecker, D. (2001). Preserving Scholarly E-Journals. *D-Lib Magazine*, 7(9), 1082-9873. <https://doi.org/10.1045/september2001-flecker>
- Fyfe, A., Coate, K., Curry, S., Lawson, S., Moxham, N., ve Mørk Røstvik, C. (2017). Untangling Academic Publishing: A History of the Relationship Between Commercial Interests, Academic Prestige and the Circulation of Research. *Birkbeck Institutional Research Online*. <https://eprints.bbk.ac.uk/id/eprint/19148/1/UntanglingAcPub.pdf>
- Halliday, L., ve Oppenheim, C. (2001). Developments in Digital Journals. *Journal of Documentation*, 57(2), 260-283. <https://doi.org/10.1108/EUM000000007102>
- Kenney, A. R., Entlich, R., Hirtle, P. B., McGovern, N. Y., ve Buckley, E. L. (2006). E-journal archiving metes and bounds. Council on Library and Information Resources. <https://www.clir.org/wp-content/uploads/sites/9/pub138.pdf>

- Kiefer, R. S. (2015). Digital preservation of scholarly content, focusing on the example of the CLOCKSS archive. *Insights the UKSG Journal*, 28(1), 91-96. <https://doi.org/10.1629/uksg.215>
- Kim, S., ve Choi, H. (2019). Status of digital standards, licensing types, and archiving policies in Asian open access journals registered in directory of open access journals. *Science Editing*, 6(1), 41-46. <https://doi.org/10.6087/kcse.154>
- Kirchhoff, A. J. (2008). Digital preservation: Challenges and implementation. *Learned Publishing*, 21(4), 285-294. <https://doi.org/10.1087/095315108X356716>
- Kirchhoff, A. J. (2009). Expanding the preservation network: Lessons from Portico. *Library Trends*, 57(3), 476-489. <https://doi.org/10.1353/lib.0.0048>
- Laakso, M., Matthias, L., ve Jahn, N. (2021). Open is not forever: A study of vanished open access journals. *Journal of the Association for Information Science and Technology*, 72(9), 1099-1112. <https://doi.org/10.1002/asi.24460>
- Laakso, M., Welling, P., Bukvova, H., Nyman, L., Björk, B.-C., ve Hedlund, T. (2011). The development of open access journal publishing from 1993 to 2009. *PLoS ONE*, 6(6), e20961. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0020961>
- Lawson, S., Gray, J., ve Mauri, M. (2016). Opening the black box of scholarly communication funding: A public data infrastructure for financial flows in academic publishing. *Open Library of Humanities*, 2(1), e10. <https://doi.org/10.16995/olh.72>
- Lightfoot, E. A. (2016). The persistence of open access electronic journals. *New Library World*, 117(11/12), 746-755. <https://doi.org/10.1108/NLW-08-2016-0056>
- Maniatis, P., Roussopoulos, M., Giuli, T. J., Rosenthal, D. S. H., ve Baker, M. (2005). The LOCKSS peer-to-peer digital preservation system. *ACM Transactions on Computer Systems*, 23(1), 2-50. <https://doi.org/10.1145/1047915.1047917>
- Marijanović, B., ve Stančić, H. (2023). Digital archiving policies of central European journals registered in the directory of open access journals. *Libri*, 73(1), 11-23. <https://doi.org/10.1515/libri-2021-0034>
- McGuigan, G. S. (2004). Publishing perils in academe: The serials crisis and the economics of the academic journal publishing industry. *Journal of Business & Finance Librarianship*, 10(1), 13-26. https://doi.org/10.1300/J109v10n01_03
- McGuigan, G. S., ve Russell, R. D. (2008). The business of academic publishing: A strategic analysis of the academic journal publishing industry and its impact on the future of scholarly publishing. *Electronic Journal of Academic and Special Librarianship*, 9(3). http://southernlibrarianship.icaap.org/content/v09n03/mcguigan_g01.html
- Mering, M. (2015). Preserving electronic scholarship for the future: An overview of LOCKSS, CLOCKSS, Portico, CHORUS, and the Keepers Registry. *Serials Review*, 41(4), 260-265. <https://doi.org/10.1080/00987913.2015.1099397>
- Morrison, H. (2016). Small scholar-led scholarly journals: Can they survive and thrive in an open access future? *Learned Publishing*, 29(2), 83-88. <https://doi.org/10.1002/leap.1015>
- Moulaison, H. L., ve Million, A. J. (2015). E-publishing in libraries: The [digital] preservation imperative. *OCLC Systems & Services: International Digital Library Perspectives*, 31(2), 87-98. <https://doi.org/10.1108/OCLC-02-2014-0009>
- Ndungu, M. W. (2020). Publishing with open journal systems (OJS): A librarian's perspective. *Serials Review*, 46(1), 21-25. <https://doi.org/10.1080/00987913.2020.1732717>
- Niu, Y., ve Li, H. (2017). Progress report on the role of digital resource preservation and utilization for libraries in China. *Publishing Research Quarterly*, 33(4), 483-492. <https://doi.org/10.1007/s12109-017-9544-1>

- Olivarez, J., Bales, S., Sare, L., ve van Duinkerken, W. (2018). Format aside: Applying Beall's criteria to assess the predatory nature of both OA and non-OA library and information science journals. *College & Research Libraries*, 79(1). <https://doi.org/10.5860/crl.79.1.52>
- Oppenheim, C., Greenhalgh, C., ve Rowland, F. (2000). The future of scholarly journal publishing. *Journal of Documentation*, 56(4), 361-398. <https://doi.org/10.1108/EUM000000007119>
- Potts, J., Hartley, J., Montgomery, L., Neylon, C., ve Rennie, E. (2017). A journal is a club: A new economic model for scholarly publishing. *Prometheus*, 35(1), 75-92. <https://doi.org/10.1080/08109028.2017.1386949>
- Ratner, H., Dylla, H. F., ve Crotty, D. (2014). CHORUS – Providing a scalable solution for public access to scholarly research. *Insights: The UKSG Journal*, 27(1), 68-74. <https://doi.org/10.1629/2048-7754.129>
- Regan, S. (2016). Strategies for expanding e-journal preservation. *The Serials Librarian*, 70(1-4), 89-99. <https://doi.org/10.1080/0361526X.2016.1144159>
- Reich, V. (2008). CLOCKSS—It takes a community. *The Serials Librarian*, 54(1-2), 135-139. <https://doi.org/10.1080/03615260801973968>
- Reich, V., ve Rosenthal, D. S. (2001). LOCKSS: A permanent web publishing and access system. *D-Lib Magazine*, 7(6). <https://doi.org/10.1045/june2001-reich>
- Rosenthal, D. S., Vargas, D. L., Lipkis, T. A., ve Griffin, C. T. (2015). Enhancing the LOCKSS digital preservation technology. *D-Lib Magazine*, 21(9/10), 1-39. <https://doi.org/10.1045/september2015-rosenthal>
- Roussopoulos, M., ve Bungale, P. (2010). Stealth modification versus nuisance attacks in the LOCKSS peer-to-peer digital preservation system. *Peer-to-Peer Networking and Applications*, 3(4), 265-276. <https://doi.org/10.1007/s12083-009-0055-5>
- Seadle, M. (2006). A social model for archiving digital serials: LOCKSS. *Serials Review*, 32(2), 73-77. <https://doi.org/10.1080/00987913.2006.10765034>
- Seadle, M. (2011). Archiving in the networked world: By the numbers. *Library Hi Tech*, 29(1), 189-197. <https://doi.org/10.1108/07378831111117001>
- Shah, U. U., ve Gul, S. (2019). LOCKSS, CLOCKSS & PORTICO: A look into digital preservation policies. *Library Philosophy and Practice*, 2481. <https://digitalcommons.unl.edu/libphilprac/2481>
- Smith, K. (2008). Institutional repositories and e-journal archiving: What are we learning? *The Journal of Electronic Publishing*, 11(1). <https://doi.org/10.3998/3336451.0011.107>
- Sprout, B., ve Jordan, M. (2018). Distributed digital preservation: Preserving open journal systems content in the PKP PN. *Digital Library Perspectives*, 34(4), 246-261. <https://doi.org/10.1108/DLP-11-2017-0043>
- Stemper, J., ve Barribeau, S. (2006). Perpetual access to electronic journals. *Library Resources & Technical Services*, 50(2), 91-109. <https://doi.org/10.5860/lrts.50n2.91>
- Tavernier, W., Westervelt, T., ve Carlson, A. J. (2021). Where do we keep that? The new keepers registry and the digital content in your collection. *The Serials Librarian*, 80(1-4), 155-160. <https://doi.org/10.1080/0361526X.2021.1865020>
- Teddlie, C., ve Tashakkori, A. (2011). Mixed methods research. İçinde N. K. Denzin ve Y. S. Lincoln (Ed.), *The Sage Handbook of Qualitative Research* (C. 4, ss. 285-300). Sage Publications.
- Türk Kütüphaneciliği. (2024). Etik ilkeler ve yayın politikası. *Türk Kütüphaneciliği*. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tk/policy>
- Waller, A., ve Bird, G. (2006). "We own it": Dealing with "perpetual access" in big deals. *The Serials Librarian*, 50(1-2), 179-196. https://doi.org/10.1300/J123v50n01_17

- Willinsky, J. (2005). The unacknowledged convergence of open source, open access, and open science. *First Monday*. <https://doi.org/10.2013>
- Wittenberg, K., Glasser, S., Kirchoff, A., Morrissey, S., ve Orphan, S. (2018). Challenges and opportunities in the evolving digital preservation landscape: Reflections from Portico. *Insights the UKSG Journal*, 31, 28. <https://doi.org/10.1629/uksg.421>
- Zhang, M., ve Eschenfelder, K. R. (2014). License analysis of e-journal perpetual access. *The Journal of Academic Librarianship*, 40(1), 62-69. <https://doi.org/10.1016/j.acalib.2013.11.002>